דוד אבידן:

הקרב האבוד על ראש־הפירמידה

לפני שבועות אחדים צילצלה אליי עיתונאית לרגל הופעת אנתולוגיית שירת־נשים, בת 25 משוררות. „תגיד לי," שאלה, „יש עשרים וחמש משוררות טובות בישראל?"

„השתגעת?" אמרתי לה. „יש בקושי עשרים וחמישה משוררים טובים בכל העולם. ולמעשה המיספר המדוייק יותר הוא חצי מזה, כלומר — 12־13."

היא נדהמה. היא דהומה, כנראה. עד היום. אבל זהו המצב. המיבנה הפירמידאלי של העוסקים בכתיבת שירה הוא עצום בגודלו ורב־מיפלסי. אבל למעלה, בצמרת, יש 12־13 משוררים עיליים.

אז כמה יש מתוך זה בישראל הקטנה? שאלה קשה ומסוכנת. אפשר לשקלל ולהגיע, לכל היותר, ל־2 (בעיגול כלפי מעלה). המיספר הנכון יהיה, כנראה, 1.5 או 1.7. או אולי, עם קצת מזל, 2.2.

מה עושים עם נתון מתסכל כזה? קודם־כל נרגעים, וקובעים שהוא לא מתסכל. כפי שכבר אמרתי פעם, יש מקום בחלל־העשייה־השירית לכל רמה, בתנאי שהיא מיוצגת על רמתה המיטבית. טוב, שמיליונים עוסקים בכתיבת שירה — אחרת לא היה המיבנה הפירמידאלי מתקיים.

אבל מה? צריך להיות סדר. כל אחד צריך לדעת את מקומו. ואם הוא לא יודע, אפשר לסייע לו לדעת.

צעצוע חדש

אנחנו עוסקים, איפוא, כאן במידרג סטאטי השואף לדינאמי. אבל בתנאים קשים: ארץ קטנה, מיספר יחסי גדול של כותבי שירים, הרבה אגו ומעט מאוד כסף. באורח טיבעי, יש לחץ חזק מלמטה וניסיונות היסטריים לשנות את המידרג (או את המפה). הגיל הפטאלי הוא סף־החמישים — או שאתה עושה את המכה או שאתה מוכה. ומי רוצה להיות מוכה?

השתמשתי במילה „היסטריה". יש מונחים יותר ספציפיים: „קריזה", „פאראנויה", „סכיזו־פאראנויה" ועוד. המצב הוא בפירוש נאורוטי.

„בארץ הזאת נשתרר בשנים האחרונות תוהו ובוהו... אסכולות בידיוניות ופואטיקות סינתטיות צצות מדי שבוע... משוררים חסרי־כישרון מארגנים מילחמות לרימום מעמדם ונחבלים... זהו מצב הטעון טיפול קבוע."

היחס בין המיספר הזערורי, שממוקם בראש הפירמידה, לבין הבטן הרחבה של תחתית הפי־רמידה ואמצעה — הוא לא רק קריטי, אלא ממש פטאלי. כל יום שעובר — מחריף את הנאורוזה.

בניסיונות הנואשים לטיפוס למעלה צץ באחרונה צעצוע חדש, לקוח ממינוחי מדע־הסיפרות: פואטיקה. כל מורד־לדעת־עצמו בגיל־העמידה, המנסה, לקראת סוף המירוץ, לשפר את מעמדו במידרג, נושא לפניו, לפתע, פואטיקה חדשה. זוהי, בעצם, מעין מכונת־רנטגן ישנה, בעלת מיטען תיאורטי רדוד, אבל היא מוסיפה לבעליה נפח וחשיבות.

וכך נוצר מצב, שבו יש לפתע יותר פואטיקות מאשר משוררים.

טיפול קבוע

כל מי שלא מצליח לטפס (והסיפרות אינה למרבה הצער, עץ או סולם), כלומר כל המנסים, מתחילים בשלב מסויים להשתולל. יש עקומות־השתוללות בשירה העברית. אנשים מאבדים את עשתונותיהם ותוקפים את ראש־הפירמידה.

הם עושים זאת ללא חישוב, כמובן. הם נדהמים, כאשר ננקטת נגדם פעולת־נגד אלימה ומכרעת. הם חשים עלבון, כאב וכלימה.

אבל מה לעשות? כבר אמרתי בידיעות אחרונות („השירה כפוליטיקה והפוליטיקה כשירה"), שבמשך החודשים הקרובים ייאלץ כל מיפעל יצירתי ראוי לשמו בארץ הזאת ליהפך גם למכונת־מילחמה.

מילחמה זה הכל: גהות, תברואה, סדר, תיקון נתונים, וכמובן גם מהלומות. אלה קרבות־נייר, כמובן, ומי שמצליח להתייחס אליהם בתורת שכאלה בלבד — יוצא פחות פגוע. אבל הפיגועים חוצים את מחסום הנייר במיקרים רבים ופוגעים במערכות האורגאניות והעיצביות. אז מה לעשות?

אין מה לעשות — משום שבארץ הזאת נשתרר בשנים האחרונות תוהו ובוהו. אסכולות בידיוניות ופואטיקות סינתטיות צצות מדי שבוע. משוררים חסרי־כישרון מארגנים מילחמות לרימום מעמדם ונחבלים.

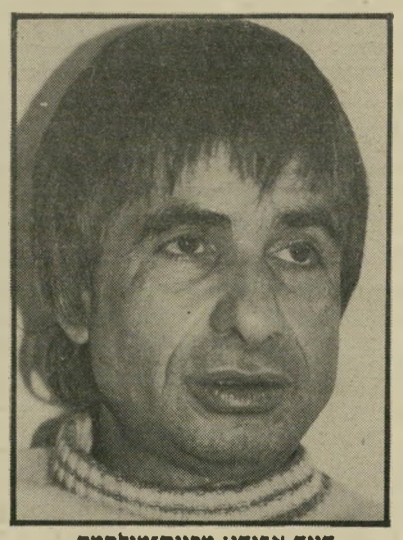

דויד אבידן: מכונת־מילחמה

זהו מצב, הטעון טיפול קבוע. זוהי עבודה קשה, לא נעימה, לא מהנה, משום שאתה מנהל קרבות עם יישויות נחותות. לפעמים הכרחי להכות מתחת לחגורה (תלוי איפה חגורה החגורה). לעיתים קרובות אין ברירה אלא לגעת ולהדוף. עבודת־שיטור במובנה האלמנטארי ביותר.

לא מוותרים

הקושי הוא, שתוך כדי כך צריך גם לשדר מסרים גבוהים: נורמות, תיאוריות, שפיות מורכבת, קידמה מילולית. והעיקר: שתוך כדי כך צריך גם ליצור.

המילחמה היא כפויית־טובה. היא גוזלת זמן. היא מסבכת במסלולי־תגובה־ונקם ארוכים מן המתוכנן. היא יכולה — וצריכה — להיות איכותית בניסוחה. אבל פולמוס אינו תחליף ליצירה.

מה עושים? עושים מה שעושים בכל מילחמה — מה שדרוש. לא מתעקשים להכניע את כל המתקומם ולנרמל את כל המשתולל, אבל מנסים. בלשון המעטה־ להעמיד דברים במקומם. המחשבה על הסדר הקוסמי (להבדיל מאי־הסדר הישראלי) מרגיעה מאוד: תרומה לסדר זה היא כבר יצירה.

אנשים היוצרים יצירות חשובות והנמנים עם החוג הקטן של המשוררים, העושה את העבודה העילית בכל דור, הם אנשים לוחמים מטיבעם.

„כל המנסים לטפס מתחילים בשלב מסויים להשתולל... מאבדים את עשתונותיהם ותוקפים את ראש הפירמידה... הם נדהמים, כאשר ננקטת נגדם פעולת־נגד אלימה ומכרעת."

הם מעדיפים, כמובן, להשקיע את האנרגיה הלחימתית שלהם ביצירתם. אבל הם מודעים לחובתם השיטורית.

אני חוזר על המלה שיטור בעליזות מסויימת. משום שכדאי לשמור על גבולות־השיטור ולא להיגרר למילחמות טוטאליות. כל־שכן גרעי־ניות. אם כי גם זה יכול לקרות, ואין להיבהל.

אז מה עושים בינתיים? שומרים על רצף־תצפית ורצף־ירי ובוחרים בהקפדה את המטרות. המטרה הסופית היא לא שיהיה שקט (חלילה), אלא שיהיה מה שמכונה באקוסטיקה „רעש לבן": הרחש הטוב, שבו נוצרת יצירה שירית/סיפרותית לדרגותיה, מבלי שמישהו ינסה לשנות את גורלו/דירוגו בכוח או בהטרדות.

ועד אז — יש קצת רעש כהה. לא נורא. הארץ הזאת שקטה כ־20 שנה בתחום הסיפרות. אז שתרעש קצת לזמן־מה. עד שלא יהיה צורך בכך עוד.

רק שיהיה ברור: לא מוותרים. מכים ומסדירים ומודדים והודפים ואפילו ממותתים, עד שהאוביייקט המפריע חוזר למישבצת שלו. ואם הוא לא חוזר במיקרה (שהרי הכל, כאמור, דינאמי) — אז המאבק נמשך: ומי שגובר — גובר. הנחמה היא, שזה לא קשה במיוחד, רק קצת מטריד.

מה לעשות.

דוב הכסף לטונג'ל קורטיז

טונג'ל קורטיז מצלצל מברלין להודיע שזכה בפרס דוב הכסף לשחקן המצטיין בפסטיבל הסרטים של ברלין (על מישחקו בסירטו של שמעון דותן חיוך הגדי, המבוסס על סיפרו של דויד גרוסמן).

איך אתה מרגיש?

כמו דוב. מבכך.

אתה זוכר, כשנפגשנו בברלין אמרת לי: „השנה אני מקבל את הפרס". איך ידעת כבר אז?

פשוט ידעתי. בלי צניעות מזוייפת, זה היה המישחק הכי טוב שלי אי־פעם.

ומה אתה עושה עכשיו?

שותה גראפה (יין־שרף משובח) עם דניאלה.

לחיים. ומה בקשר לישראל?

אנחנו מחפשים עכשיו מימון גרמני לפרט הדוקומנטארי על קפה „פראק" (בתל־אביב).

טונג'ל כתב, בהיותו כאן, תסריט על פינת האמנים' בקפה פראק. הוא קרא לתסריט: „שמשון" הולצמן (הצייר) צובע את השמיים בכחול". מפיק ישראלי כבר הסכים לממן את מחצית עלות הסרט, בתנאי שיימצא גם מפיק זר).

אתה יודע, אצלנו הולצמן שוב התחיל לצייר את השמיים בכחול. אביב.

כאן דוב הכסף עוד מצייר בלבן. תמסור ד"ש להולצמן, לשלמה שבא, לאורילנד. איי לאב יו.

את כל בית ישראל?

את כל ישראל כולה.

ומה עם קדחת־המערות (טונג'ל חלה בקדחת־מערות בעת הסרטת חיוך הגדי)?

(בטון נוסטאלגי) **הלכה עם המערות. העיקר שתשמרו לי על השמיים הכחולים של הולצמן. נשמור. אין לנו ברירה.**

ר' קשב ■

תרבות

מוספים סיפרותיים

מעט השירים אשר פורסמו השבוע בכל מוספי הסיפרות הופיעו בשניים בלבד: בידיעות אחרונות ובמעריב. שלושת המוספים האחרים ויתרו על השורות המנוקדות לטובת נושאים אחרים. ואולם שיריו של מארק דראצ'ינסקי בן ה־27, עולה חדש מברית־המועצות, אשר פורסמו בידיעות אחרונות הם מן היפים שהופיעו באחרונה במוספי־הסיפרות, על אף הסיגנון המסורבל, העברית־הלא־ישראלית והעילגות של העולה החדש. מה שמוכיח שוב כי אין השירה נזקקת למעברות הלשון של האקדמיה (להיפך, חרותו הפנימית של המשורר היא מעבדה לעצמה) ובכוחה להיוולד אף בלא מי־השפיר של „שפה תיקנית", בדיוק כשם שכישרון־הנאום יכול להיחשף גם בתנועות־ידיו של אילם:

כֹּה צְלוּל וּמַרְטִיט יִתְעוֹרֵר הַבֹּקֶר
וְיִהְיֶה כָּל הַמַּרְאֶה חָדוֹר אַדְוָה וְעֵירָה
יִנָּתֵן שָׁתוֹת וְרוּחוֹת מָאוּיר הַתִּכְלֶת
וְאֹזֶן וְאַשְׁכָּח וְאֶשְׁמֹר עַל הַנִּשְׁכָּח.

אומר דראצ'ינסקי בשיריו, הנכתבים באותה עברית אשר אצלנו מונחת בבוידם ואצל יהודי־הגולה שמורה עם הטלית והתפילין.

●

מעולם לא היתה הסיפרות באופנה כמו היום. עיתונים, שבועונים, מקומונים, רדיו וטלוויזיה – עולים על גדותיהם מרוב סיפרות. סופרים ומשוררים מתראיינים, כותבים טורים, מרכלים, מספקים „פרופילים", כתבות שער – יש להם חדשות בשבילך.

דברים אלה, של אייל מגד (הפעם בהארץ), איש לא היה מפסיד אילו לא נאמרו. מה גם שאומרם הוא־עצמו „חוטא" לא קטן, אשר מרבית פעילותו הסיפרותית סובבת בתחומם של אותם חטאים הנזכרים בדבריו. שכן מגד הצעיר ידוע כמראיין, בעל־טור („פתחון פה" ו„שיחות קירבה" בידיעות אחרונות), מתראיין למקומונים, לטלוויזיה וכו'. ובעצם, מה רע במצב שבו „הסיפרות יוצאת משמורות המוספים הסיפרותיים והופכת לנחלת הכלל" כלשונו? האם לא מן הראוי לברך על היציאה מן ה„שמורות" השמורות? והאם עדיף להשאיר את בימות־התיקשורת לפלילים, לספורט ולבידור? ומה פסול מצא בהתעניינותם של „דודות וגיסים"? אייל מגד לא כותב את שיריו בשבילי ואני איני כותב את שיריי בשבילו: שנינו כותבים לאותו קהל אלמוני, המורכב בין היתר מדודות וגיסים, וככל שיירבו, כן ייטב.

„בבדל פחם / בגירי השבור ובעפרוני האדום / לצייר את שמך / את שם פיך / את סימן רגלייך / בקיר של אף אחד / בדלת האסורה / לחרות את שם גופך / עד שלהב תערי / יגיר דם / והאבן תזעק / והקיר ינשום כמו חזה.

שורות נהדרות אלו, מתוך שיר בשם שירבוט, מאת הספרדי אוקטביו פאז (תירגום: טל ניצן), אשר פורסם אף הוא בידיעות אחרונות. מתחבר באופן מפתיע עם האווירה השוררת בציוריו המיוחדים־לשבח של אהרן מסג. על האחרון כותבת דורית קידר בעל המישמר. ברשימה רגישה ואינטליגנטית, שהזכירה לי את תערוכתו של מסג הנגעלת בימים אלה. כותבת קידר:

כשמסג בוחר מוטיבים „הדורשים" כשלעצמם את ההתממשות בצבע והופכם לשדות, לשירבוטים שחורים מלווים בחרי־טות... בהכרח הוא קשור לתפיסה מסויימת האוהבת את האמבלמאטי והמאגי... הוא עוסק במאגיה (אולי שחורה)... דומה שהחריטות השונות משמשות לגילוי הרבדים

אהרון מסג: „נוף", רישום גרפית
(צילום: מנוחה ברפמן)

של מטה ומשיכות המיכחול החד־פעמיות יוצרות, בדיוק כמו החריטה, לחש שמסייע בכישוף. ומסג מצליח. תערוכת חובה.

אני מסכים.

●

כשמופיעות בעיתוני סוף־השבוע כעשר ביקורות על שתי תערוכות ציור, זו של לאה ניקל וזו של אבי יעקובוביץ, ניתנת הזדמנות לעמור על רמתן ולעקוב אחר ההידרדרות הרבה בתחום זה. רובן המכריע של הרשימות, הנכתבות בשפה ג'ולגארית, כוללת התייחסות שיטחית, לגלגנית, בת חמש־שבע שורות, לפי חוקי ה„זבנג וגמרנו" ובשיטת הסרט הנע. באין עריכה מפקחת ובאין קריטריונים של אתיקה, התפתח בין מבקרי־הציור סלנג סתמי נטול מחשבה ורגישות, המורכב בעיקר מהערות בנאליות החוזרות על עצמן מביקורת לביקורת — וחלוקת ציונים. „האנסטרקטיות של העבודות חשודה בעיניי. התחום הזה של ההפשטה נראה לי מבוי סתום," קובע דויד גינתון (קול תל־אביב), אחרי ביקור בתערוכת אבי יעקובוביץ בגלריה מבט. ומה אומר ניסים מבורך (הארץ) על אותה תערוכה? „הצופה לא יעמוד. כך נראה, נפעם מול העבודות האלה, אך בשום פנים ואופן הן לא יגרמו לו לעוות את פניו מתוך סלידה, או לשאת את רגליו ולנוס מן המקום, כפי שיקרה לעיתים תכופות בזמן האחרון". מכבר חדלתי לחפש בביקורת שלנו הגות מעמיקה, אך קצת הגינות ומעט התחשבות לא היו מזיקים. מגדיל מכולם, כרגיל, רפי לביא (העיר), בסיגנונו הזול והמעליב. והאמנים קוראים. נפגעים ושותקים.

●

שמחתי לראות בין ההשפעות החיוביות של מדור זה את צוצו של „דור המשך". הכוכב הצעיר האחרון לפי שעה הוא גיורא לשם, שהבאסטה שלו בעל המישמר נחנכה תחת הכותרת מעט לעת. ברוכים הבאים.

שמעון צמרת ■